

Ynneshäll. [1031: 1-10]...

Något om språket i Euslöf i gräns-
krakterna mot Breared. I: 1-3

Grammatiska anmärkningar. I: 4-6

Tilltal och hälsningar. II: 1-8

Personerna i gården och byn. III: 1-6

Gandel och livet på färdvägar. IV: 1-10

Bui och biskötsel. V: 1-10

Hägnader. VI: 1-14

Löv- och mosstäkt. VII: 1-3

Eld och eldgörning. VIII: 1-9

Brödet och dess tillredning. IX: 1-11

Om övertro och vidskepliga bruk. X: 1-5

Något om seder och bruk vid fö-
delse, barndop, förlösningsbröllop och begravning. XI: 6-10

Något om språket i Eustöf i
gränstrakterna mot Breared.

Halland
Tönnesjö h.s
Eustöv.

I de trakter av Eustöf, som grän-
sa intill Breared och som ha största delen
av sin trafik åt detta håll, framför allt
byarna Hertered, Ullasjö, Munkaböl, Rånebo
och Tavla får man höra Eustöfs- ö Bre-
aredsuttal om vartannat och därjämte en
del mellanformer. Den genomgripande skill-
naden mellan Eustöfs- ö Brearedsmålen
torde bero på att en relativt karg höjdsbäck-
ning skiljer de båda församlingarnas cent-
rala delar och dessa ha var sin trafikled
till Halustad; Eustöf genom Nissadalen och
Breared genom Svinångsdalen. De båda sock-
narna ha därför ej haft så livlig beröring

sinsemellan, som man skulle kunna förmoda på grund av deras läge intill varandra.

Följande exempel vise att giva en översikt över de mest iögonfallande skiljaktigheterna, som iakttagits i uttalet hos infödda eustöfsbor i ovannämnda byar:

- ✓ $b_{\frac{1}{2}}n$ (bustöfsmål), $b_{\frac{1}{2}}n$, $b_{\frac{1}{2}}n$ (ben)
- ✓ $s_{\frac{1}{2}}n$ ("), $s_{\frac{1}{2}}n$, $s_{\frac{1}{2}}n$ (se)
- ✓ $t_{\frac{1}{2}}n$ ("), $t_{\frac{1}{2}}n$, $t_{\frac{1}{2}}n$ (tre)
- ✓ $f_{\frac{1}{2}}n$ ("), $f_{\frac{1}{2}}n$, $f_{\frac{1}{2}}n$, $f_{\frac{1}{2}}n$, $f_{\frac{1}{2}}n$ (fågel)
- ✓ $m_{\frac{1}{2}}n$ ("), $m_{\frac{1}{2}}n$, $m_{\frac{1}{2}}n$, $m_{\frac{1}{2}}n$ (mogen)
- ✓ $p_{\frac{1}{2}}n$ ("), $p_{\frac{1}{2}}n$ (påse)
- ✓ $v_{\frac{1}{2}}n$ ("), $v_{\frac{1}{2}}n$ (oss)
- ✓ $r_{\frac{1}{2}}n$ ("), $r_{\frac{1}{2}}n$ (rutten)
- ✓ $sk_{\frac{1}{2}}n$ ("), $sk_{\frac{1}{2}}n$ (skörd)
- ✓ $v_{\frac{1}{2}}n$ ("), $v_{\frac{1}{2}}n$ (våra)
- ✓ $kr_{\frac{1}{2}}n$ ("), $kr_{\frac{1}{2}}n$ (kruka)

- v l^yg (buslöfsmål), j^yg (ljung)
v r^yl^a ("), r^ol^a (rulla)
v b^og ("), b^og (bok att läsa i)

Grammatiska anmärkingar.

Imperfektum ^{av verb} av första svaga konjugationen (typen: böjja, -ade, -at) har omväntant änd.: -ade ö -a. -a är vanligast och -ade förekommer mest i betoningstillning och i långsammare tal. I varje särskilt fall har angivits den eller de former, som iakttagits.

Accentväxling: Pres. sing. av flera verb av typen glömpna, -de, -t; köpa, -te, -t uppvisa en växling mellan akut och grav accent. Det förefaller som om grav acc. särskilt förekommer i stark betoning samt vid transitiva verb, som stå utan objekt, t. ex.: han varken lyör ela anat. I varje

särskilt fall har angivits den form som iakttagits och då båda betoningarna iakttagits vid samma verb, har naturlighvis båda medtagits. — Även vid ett par andra ord har accentväxling iakttagits: sistor l. sistor samt börja l. börja.

Y st. f. perfekt och pluskvamperfekt användes vid vissa verb konstruktion med vara och perfekt particips. Vid gå och bliva är detta nästan uteslutande fallet, vidare förekommer det vid t. ex: komma, börja, leda. Ex.: han e gåen te köla (Kärls); — de va gået so löygt, at...; — han talte om, hvordan de va gået te; — han e bleen se, o, at (=trött på det); — han va bleen fordævad og i faldesygga; —

da vora gläa o va bleena äu ma et ;
nu e gäuren koman jo i skylt ; — kan
kom ente, för en de (= mötet) va börjat ; —
ja va löidor te mähölda m riknad
men stüd.

Tilltal och hälsningar.

Det vanliga tilltalsordet var du (du). Y (i) användes till föräldrar, äldre personer samt i andra fall, då man ville visa vördnad. Han (han) och hon (hon) användes i tilltal till främlingar (t. ex.: huru studerar, de sara ja so hätan).

Opersonlig konstruktion i tilltal är ganska vanligt, t. ex. skall det bli till att resa nu igen?; hur kan det stå till i dag?

Endast förnämligare titlar användes som tilltalsord, t. ex.: kyrkoherden (görrkeherden), befälningssman (befölningssman). Mäster (mästor) användes som tilltal till olika yrkesmän, t. ex.: smed, snickare, skomakare, skräddare. Herrn (hären) och frun (früan)

Halland
Tönnersjö hd
Lustöv.

användes i förnämre hus av tjänstfolk och borgare (ä. av andra personer i orten) som tilltalsord till husbondfolket.

Man hälsade för på alla mötande och gör så i stor utsträckning ännu. Ett vanligt hälsnings sätt är att föra handen till näsan. På släktingar och närmare bekanta hälsade man naturligtvis mera hjärtligt, t. ex. genom att vid handslaget lägga sin vänstra hand över den andres högra och kyssa och skaka ett slag.

Som särskild vördnadsbetygelse kunde någon gång förekomma kys på hand samt skrapsning med foten.

Att hälsa med handslag kallades att handrepa (hönreba; ja träfte-n, men ja hönreba-enta men) - Kysas (gösas). -

Gubjudan att stiga in skedde oftast
 med orden kom l. kom in (kom, kom in).
 Följde den besökande ej uppsmanningen, hän-
 de det ofta, att man tog honom i rocken
 och drog in honom. Då han kommit in,
 tog han av mössan och hälsade vanligen
 i hand på samtliga närvarande. Den be-
 sökande uppsmånades alltid att sitta ned.
 (Sät d.!). Undantag utgjorde dock buggare
 och fattare. En soffa stod i allmänhet
 i närheten av dörren; i annat fall avför-
 kades en stol och framsattes. En besökande
 skulle alltid trakteras, i regel med en
 smörgås och brännvin. Den förra ut-
 gjordes av en fjärdedel (fjærryg) av en
 halvkmun kaka blånbröd (blån brø, blån rgs-
brø) med smör och ost. Lemna fick han

direkt i handen, där han satt på soffan.
 Det hörde till god ton att endast äta ungefär hälften av smörgåsen och sedan sätta den framme på bordet, varefter han skulle kugas, högtidas (höjtias) på nytt och så äta upp resten. - Det är ännu sed, att vid julen ingen får lämna en stuga utan att ha blivit bjuden på något. Yvanat fall säges han bära ut julen (bära vid julem).

Hälsningsord: Guds fred! (gu s frē), vilket ofta bevarades med tack för det! (tak för de). Om folket höll på att äta, då den besökande trädde in i stugan, sade han: Gud välsigne maten! (gu velsigne maten) eller bara välsigne maten! (velsigne maten). Ibland tillades:

och folket, som äter (o fölkat som ädor).
 När sedan de sittande reste sig upp från
 bordet, sade den besökande: väl bekomme!
 (väl bekoima). — God-morgon (go mōran),
goddag (godā), god-middag (go mēda),
god-eftermiddag (go ätemēda), god kväll
 (go kwäl). Förr var man mera noga med
 att välja hälsningsord, som passade efter
 tiden på dagen, numera säges ofta goddag
 när som helst. (so säa n för (syftande
 på de olika hälsningarna), nu si da
 godā höjla dāen o go mōran höjt
 po dāen (=långt fram på dagen)).

Tack för siset! (tāk för siset) och
tack för hemma! (tāk för hemma) säges, då
 man träffar en person, som tack för fört
 ähjuten undfägnad; det senare dock

vauligen endast, då man träffar personen i fråga utanför hans hem. Tack för förste gång! (tåk för förste gång) sades ofta vid presentation.

Efter hälsningsordet sades till ex.: hur kan det vara med dig nu för tiden? (hor kan de va ma di nu för ti'en?) och svarades: jo tack, hur mår du själv? (jō tāk, hor mårn y gēl).

Åskedshälsningar: färräl väl dig! (färräl mē di). Skulle personen i fråga företaga sig något särskilt (dock ej jakt och fiske), sades ofta: lycka till! (lāka tē).

En inbjuden person hälsades med välkommen! (välköman). — Uttryck för brukande vid bordet: tag nu och ät! (tā nu

o äden); nåmen, rå mi inte med det!
 (nåman, råm i ente m_e et) osv. —
 Då en person tillfälligtvis kom på be-
 sök, men på inbjudan drog sig för att
 stanna och förtära något, sade han
 t. ex.: inte skall jag göra onak (inte ska
 ja göra umäg); men när den bjudande
 då kugat en spund och slutligen sade:
ä, du kan väl hålla till godo! (ä, du
 kan la hōla te gōe), kom han i allmän-
 het ej med fler invändningar. Vid
 kalas måste gästerna kugas (m_upas o
höjtias) mycket; ibland föras fram till
 bordet, ty ingen ville gå först. —

Tillsägelse att äta: nu äter vi!
 (nu äden vi); nu är maten färdig! (nu
 e mäden färi); kom nu, mor, nu är det

mat! (k^om^anⁿuⁱ, m^or, m^ue - d^e m^ad).

Formuler som tack för mat: tack
och heder för god mat! (t^ak o^ke^de^r f^or
g^od^e m^ad) eller endast tack och heder! -

Svar häyså: håll till godo! (h^ol^te^go^de);
å, det hann du väl med! (å, d^e t^yd^a d^u
l^a m^ad). - Så man gick, sade man
t. ex.: tack för jag har tyngt här! (t^ak
f^or j^a h^ar t^yngt h^ar) och svarades:
håll till godo! eller: ingenting att tacka
för! (eⁿt^e o^k t^ak^a f^or).

Enslöf, Tönnersjö hd. 1931.

Jungeborg Eftning.

Personerna i gården och byn.

Far (fär); mor (mör). Hustrun brukade benämna sin man gubben eller gubben min (göbän, göbän min) och mannen sin hustru kärningen, kärningen min (gärningen, gärningen min). Anka (änka). Föräldrar: oftast far och mor. Styrfar (stefar), stymor (stämör), stygbar (stebär).

Husbonden kallades av gårdafolket husbonden (hösböna).

Gårdens samtliga invånare kallade sig kollektivt: våra, vårt folk (våra, vårt folk): vårt folk är på grannstället och hjälper hie med slätten (vårt folk e jo gärbostället o jelpor te' me hössta). — Samtliga manliga invånare i en gård kallades karlarna, våra

Kalland
Tönneisjö lid
bustör.

karlar (kärana; våra kärar; kärana e i skånen o höga tårnar); de kvinnliga kallades kvinnfolket, våra kvinnfolk (kvinnfolket, våra kvinnfolk; kvinnfolket e i hävan o plökar bär). De yngre kvinnorna i huset kallades dågorna, våra dagor (dågorna, våra dagor).

Vidare användes uttryck som vår Jenny (hva e jämgäml me vår jenn). Beteckningar på dem som sitta på undantag: gamlamor (gamla mor) (gammlor däremot betyder oftast "den onde"); far i lilla stuga (far i lilla stua) osv. Barnen kallas ungar glyttar (öga, glöta).

broder (bror); syster (sästor); tvilling (tvänling); nämne (nämne) (de e min nämne).

Farfar (fäfar); morfar (möfar); farbror (fäbro) ev. fasters man; morbror

(an öbror), är mosters man; fastor (fa'stor), är farbrors kusku; mostor (mo'stor), är morbrors kusku. — Swärfar (hwärfär), swämmor (hwämmör). Mäg (mu l. an ö m), sonkusku (söna kwiza). Swäger (hwägör), swägerska (hwägörska). — Kusku heter oftast sydkonbarn (söskanabär); halvkusku (söskanabär te hält). Syssling: vi är sysslingar (vi en släkt te träa), vidare släkt till fjärde (släkt te fjära).

Yvånarna i den närmaste granngården: (kinstufär, kinstumör) = kinstugufar, kinstugumor.

Yvånarna i den näst närmaste gården (kingöran): samtliga yvånare: kingörsfolk (kingörsfolk); husfadern, t. st.: Lasse i kingöran (läsa i kingöran);

sonen t. ex.: högårds Pelle (högors pēla);
 dottern t. ex.: högårds Lisa (högors līsa);
 samtliga manliga invånare där: högårds-
kärarna (högors kārana), osv.

Beteckning för andra personer i byn:
 t. ex.: Bengt's folk (bēgtsa fōlk): samtliga
 invånare i en gård, där hufvudern heter
 Bengt.; Pettersna (pētorsna), med samma
 betydelse; Bengt's stina (bēgtsa stīna): Bengt
 hustru stina osv.

Andra byar: kärrabökarna (gära-
 bögana): invånarna i byn Kärraböke (= Yedda-
 bygget); hylteborna (hylte böarna): invånarna
 i byn Hylte. — Briger i Tavla (bēgors
 i tāvla): personen i fråga har då en gård
 i byn Tavla eller är han gift eller båda-
 dera; Tavla Briger (tāvla bēgors): han har

da' nigen gård och är ej gift. Lemna skillnad göres emellertid nu ej längre. —

Bengt i Kragared (bänt i krägare): husmoder på en gård i Kragared; Boaltmoran (böalta moran): husmodern i Bralt. —

Jöns Månssons Anders (jens månsans äners): Jöns Månssons son Anders, osv.

Man använder ibland bestämd form av namn, t. ex.: Holmen (kölanen), den där Annan (den där anan).

Ex. på öknamn: Bi-Karl (bikölle); St-Johannes (äula-johånas); Raggnystat (ragnöstat); Bengt på soffan (bänt på sofan); Speljösse (spēla jōsa); Luseriken (lūs eriken); Pälskvallen (pälsakvällan); landskördningen (länshördzgan); Glaus kaffe (håns kafe); Tven brännvin (gvär bränvin).

Fyll-Sven (fylla swän); Tjiv-Antonem (tjiva-
antonem); Kuallan (kuälän); Korockan (ko-
rökän).

Lägagården (lägagören): husfadern i
Lägagård; Grägården (grägören): husbonden
i Grägården; Skoghagen (skühävan): husbon-
den i Skoghagen; Klirren (klirän): den som
bor i Klirlyckan (kliräläckän); Tren (töän):
den som bor i Tolylckan (töäläckän); Troan
(töän): hans huskn. osv.

Beteckningar efter arbetet på gården:
piga (piga), dräng (dräg), födräng (fördräg).
Beteckn. efter ställning inom byn: s. s.:
Skomakare-Johannesen (skomagare-jo-
hänäsen): skomakare som heter Johannes.

Enslöf, Tönnersjö hd. 1931.

Yngelborg Eftving

Bin och biskötsel.

Halland
Tönnerjö hd
Bustör.

För fanns det mycket gott om vilda bin, skogsbi (sk_vu_sb_i). Den som fann en bisvärm (bi_vär_m) i ett träd (tr_iä_d), skulle, om han ville skatta bina och det ej var på hans egen mark, anmäla fyndet för markägaren, och så delade de konungen. Men naturligtvis underlät man ofta att göra detta. Man brukade röka ihjäl bina med svavel (sv_vä_vl_a bi_em).

Binus kallas bikupa (bi_ky_a). Det vanligaste var bikupor av kalu. Botten kallas bibotten (bi_bö_n) och ryggen fluster (fl_ust_{er}). Med skägg (sk_eg) menas kalukanten ovanför fluset. I kupaas tak finns ofta ett hål, genom vilket man mäter bina.

Det tilltärpes med en träslugg (plog). ¶:2.

Bikuporna uppställas på bänkar eller stolar. Området däromkring kallas bi-hage (bi-häva), vanligen omgivet av stängsel. Under vintern täckes kuporna av en extra halmbalk (alltså tillsammans av två).

Et bisamhälle kallas en bikupa. De enskilda bin: bi i allm. (bi), arbetsbi (bi), vis (vi-se), drönare kallas vattentbi (vänbi). Et bisamhälle utan vis säges vara vis-fallet (vi-se-fäl-et). Om vis saknas, äro bin oroliga i ljudet, tröga och olustiga, samt sprungna omkring och liksom leta. Larverna kallas yugel (ijjal). Drönaryugel, som lägges av arbetsbi, kallas puckelryggar (pökalrygga). De bi, som amma yuglet i kupan, kallas ambi (ämbi). Morgen för

kausport av frönjöl, kallas byxor (bj̄xor).

Bistyg (bīstik) ansågs vara bra mot reumatism. När någon fått ett bistyg, tvättade man på med ratten (rān), konung (k̄anak) eller grädde (gr̄dd).

Bina anses bliva arga, när de känna den lukt, som uppstår, då ett bi sticker. Vidare ansågs de vara särskilt arga under ljunghonungens innehöll sprit. Brist på ratten under vintern gjorde dem även oroliga i ljudet. Då bina är arga, sägas de pipa (pība), och då de gärna vilja stickas, sägas de vara sticklystna (st̄ikl̄stna). Man kan blidka binas vrede genom att stänka sockerlag på dem eller blåsa på dem.

rök av järnske eller torvsko.

Biväs bygge (bäga): bivas (bi-
väs) eller end. väs (väs); likaka kallas
biskott (biskod, skod). Cellerna kallas
rum, (rom), t. ex.: yngebrum (yngebröm).
Locket över cellerna kallas bitlock (bi-lög),
över drönareceller kallas det drönarelock
(drönarelög); de skiljas från de andra
genom sin kupiga form. Då kakorna
äro parallella med fluset, kallas det
varmt bygge (varmt bäga), och då de äro
vrinkelrädda däremot kallas det kallt bygge
(kallt bäga).

Swärning (hvarning). : Första
svärmen kallas försvärn (förhvarn) och
sedan ä det andre, tredje o. s. v. (änre,
tröre hvarn). Det ljud, som höres från

kupan före svärningen, kallas svärmljud (svärmlj). Ett annat förbud till svärningen är att bina, om nätterna, då det är för varmt rine i kupan, sätta sig i klasar (käsor) utanför. För andra svärmen, men ej före försvärmen, säges visen mana (māna). Den ene visen säger: ut-ut-ut (ut-ut-ut) och den andre kvarkvar-kvar (kvar-kvar-kvar). För brukade man slå på paunjärn (pān-järn) i senare tid kasta vatten på svärmen, för att den skall sätta sig.

Det bilsamhälle, från vilket svärmen utgår, kallas morkupa (mörkupa). En svärm, som kommer från en av årets svärmar, kallas jungfrusvärm. Om en svärm återgår till mordersamhället, säger man:

"han gick på markkupan" (han jēt pō mōr-
 kiban). Stulningens var, att den ej hade
 någon visse med sig. Om en svärm fly-
 ger bort och försvinner, säger man: "han
gick" (han jēt). — När många bier (ungbier)
 flyga utanför kupan utan att svärma,
 sägas de solvärma (sōlgvärma) — När
 bina efter svärmningen samlas sig säges
 de sätta sig (sāta si) eller kassa sig
 (kāsā si). Klungan av bi kallas bi-
klump (bi klomp) eller bikasse (bi kāsē). —
 Man öser in svärmen i den nya kupan
 med en träsked. Detta arbete kallas
 att stocka bina (stōka biēn). Att flytta
 bi från en kupa till en annan kallas
 att trömma av dem (trōma āv biēn). och
 sådana bi kallas trömbi (trōmabi).

Man gned för kupsan inuti med björklöv
eller med "sötört" (södurta). (Vad det var
för en växt, kom meddelaren inte ihåg).

— Birkupsorna brukar tätas (tätas) med
kogödsel (kögösel).

Biernas arbete: de dra (dra) och
bygga (bygga). Olika slags drag: blomster-
drag, klöverdrag, ljuvdrag (lyvdrag) osv.
Om det blir mycket honung, säges det vara
ett bra biår (brå biår); i motsatt fall
ett dåligt biår (dålat biår). — När bina
komma belastade med frönjöl, säger man:
"de ha så bra på beuen" (da ha so brå
po beuam). Man ansåg för att det
var honung (hånak). Efter en dag med
gott drag sägas bina brusa (brüsa). Anser
man, att den honung bina dra, inte får

plats i kupsan, sätter man en kupa ovan-
på och den kallas ovankupa (övränkypa).

Övervintring: Om ett samhälle skulle
övervintra eller ej, avgjordes genom tyng-
den. En kupa, som ansågs ha lagom tyngd,
sades vara vintergod (kypa e vinter g_o).

Bina sitta i dväla (sēda i dvāla) över
vintern. - Man skyddade kupoerna för väi-
solen, för att inte bina skulle flyga ut och
frysas ihjäl. Men annars var det ju bra,
om de svärmade tidigt. Så sade man
t. ex.: "en svärm i maj är så god som två
lass hö" (en svärm i maj e so g_o som
g_o lās hö). - Då bina ha varit ute på väi-
ren för första gången, säger man: "de ha
varit ute och släppt vintertappan" (da
ha vat utede o slēpt vintertapen).

Binas fiender: björbin (björbi); tal-
otax (tälöksa); væmal (væsmöl); utsot
(üdsöd).

Skattning^x: Man brukade för döda
bin (slävt bi) för att komma åt
honungen. Det skedde genom rökning med
svavel (rygga ijel bi; hwärla bi). Man
grävde då en håla i marken och lade däri
hasor eller också satte man ned i jorden
en pine, omvrad med hasor, lade dit
svavel, satte kupan över och tände eld. —
Kakor med honung kallas honungsskott
(hänaka sköd) och kakor med larver kal-
las ijugelskott (ijjel sköd). —

Man tog de vackraste kakorna, bröt
sänder dem och lade dem i en silduk,
vitken hängdes i fyren för att det skulle
^xMoses (4 sept.) bör man skatta bina.

bli lagom varmt, och fick så gjälvarma.
 Det var den bästa konungen. Sedan tog
 man det som var kvar i silduken jämte
 de övriga kakorna och stötte ihop dem
 i ett stort kärl (et stort skräla) och
 så kramades det hela, och då fick man
smellankonung (smilomhänak). Slutligen slogs
 vatten på och det kramades omigen; man
 fick då konungavatten (hänakaran). Detta
 användes till att doppa gröt i (te gröda-
 döpa). — Yaxet smältes 3-4 ggr. för
 att det skulle bli riktigt klart. —

Glanning, som försökrats, säges ha skurit
sig (sköret se). — En person, som har
 många bi och lyckas bra, kallas bikung
 (bikön).

Euslöf, Fönnersjö hd. 1931.

Angelborg Eftning

Glägnader.

V. 1. 41

Uppföra gärdsgård: gärda in (fära ej),
stänga (stänga), sätta stänge (säta stänga),
täppa (täpa), täppa in (täpa ej).

Halland

Tinnunjö ht

Incliv.

S. Eftersing

1931.

Den inhägnade boplatsen kallas
gård (gård). Oftast är det stengärdsgård.
 Trädgård kallas hage (häva); den är om-
 given av stengärdsgård, häck eller staket. —
 Inhägnade områden för suradjuer: kalvlycka,
kalvhage (kälvaläka, kälvalhäva), vanligen
 stengärdsgård eller skedgärde; hönsgård (hön-
 säg är); bithage (bihäva). — Inhägnade
 vägar: fägata (fägäta); genom den drevs
 kreaturen mellan gården och beteshagen. —
 Inhägnad åker: gärde (fära); lycka (löka);

mindre åker. Uttäpöpe (ę̄tāpa): i senare
 tid från utmark avstängt område, som
 odlats. — Svedjeland kallas svedja
 (hwēa). — Stigar utanför de eq. små-
 gorna: utång (ūdāy); mad (ma); lagg
 (lag): halvmasse, kanten av en moss
 ruttill en backe; sege (sēga): fuktig ång-
 mark, god höskudsmark. — För betades
 samfält i utmarken; nu har var och en
 sin inhägnade betesmark. Då denna ofta
 utgöres av ett stort skogbevätt område, sä-
 ger man t. ex.: kraturen äro ute i skogen
 (kraturen e ūda i skūen). —

Oinhägnad mark: mark, utmark (mark,
ūdm ārk). —

Gärdesgård: gärde (jāra); trägärdesgård
 (trājāra): stängsel av trä; stengärde (stōinjāra).

stängsel av sten; bräfe (bröda): stängsel
av sten eller ris; stänge (stänge).

Gärdselvirke: stör (stör); stake
(staga), påle (påle). Gärdsle: okluvet:
tröler (trölor), äs (äs); kluvet: slana
(slana), käjd (käjd); balle rögrätt och i vinkel.

Vidjor gjordes av vide, eu, gran och
björk s. s.: euvidja (euvidja), granvidja
(granvidja), björkvidja (björkvidja).

Vidja kallas också hank (hank). Man
uppkallade granvidjorna (hank granvidja
for). —

Man brukade i allmänhet ej riva
upp gamla gärdsgårdar, utan man byggde
blott på dem. —

Stöd kallas stötta (stötta). Stöden
sattes, då det behöfdes, i huvudsak då

gårdsgården blev gammal. Man använde
 stöi med grenklyka (klyma, klyya) eller
 med urtagning (hag); urtagningen an-
 bringades även på stolpen i st. f. på stö-
 ren.

Benämning för förfall av hägnader:
 i allm.: falfärdig (fal, färd); om trädgårds-
 gård: upprutten l. nerrutten (öpröden,
 nörröden); om grop: igengången (yem-
 gången). När en gårdsgård ej stänger
 ute kreatur, säges den inte göra fred
 (ente jera fré; de jeret jor ente fré för
 från).

Stängrelktyper:

Stänggårdsgård: holergårde, hankgårde,
håjd (trölorjäre (är. trölafjäre), höjkafjäre,
 hajd). i regel bestående av 3-4 parallella,

horisontella stänger (träl^vor, häjd^vor), som med ändarna vila på vidjor mellan parvis ställda störar. Stven kluvet vike användes.

— Stängsel av saxställda störar, sammanbundna med vidja, och en på den vilande stäng, användes knappast ensamt men är mycket vanligt som förstärkning av andra gärdsgärdar. —

I senare tid användes slator och stältrad, fastspikade på vertikala stolpar.

Gårdsgärdsgärd: skedgärde (sk^vä-jä^vra): består av saxställda störar: skel (sk^vel) och stänger, vilka ligga med ena ändan i klykan på ett "skel" och den andra på marken, och på mitten giva stöd åt västa "skel". —

Som stomme i hö-ö sädeskrässjon

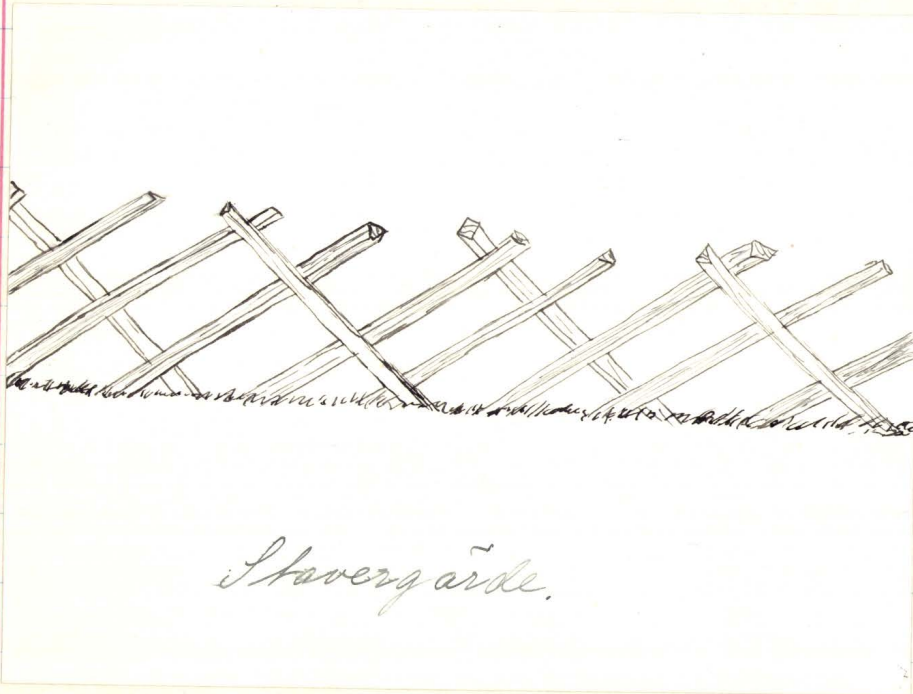
användes stolpar med snett borrarade hål, på c. 40 cm.-s avstånd från varandra, i vilka äro insatta pinnar, varpå stänger läggas.

Staket: Stommen utgöres av stolpar och två horisontella slاور, en uppse och en nere. På slاورna fastspikas vertikala käppar, oftast av en; i modern tid fyrkantiga ribbor. Dessa staket användas huvudsakligen som inhägnad omkring trädgård.

— Till de första hönsgårdarna användes staket av oranstående typ, med $2\frac{1}{2}$ - 3 m. långa enkäppar (eller ribbor). —

Stavergärde (stävörjäre, stävörjäre). består av snett ställda stolpar av klaven gran eller fur, på cirka $\frac{1}{3}$ m. avstånd från varandra. Vid ungefär var tredje stolpe, äro på ena sidan och äro på den

andra, ställas stolpar med lutning i
motsatt riktning. Se teckning!

Stovergårde.

Det användes särskilt
på myrk mark
i delar av för-
samlingen där
det fanns rik-
lig tillgång
på gran och
fur.

Risgårde: Träd och buskar av alla
sorter användas här till om vartannat. För-
stärkes ofta genom sakställda stölar och
på dem liggande stänger (såsa), mindre

träd eller ris.

Gläckar av hagloru (hävattörn) och liguster ha sedan gammalt förekommit.

Stengärdesgård: ordentligt murade stengärden (stoinmür) förekomma kring en del gårdar och kring kyrkogården. De bestå av delvis huggen sten, så att där finnes åtminstone en plan yta, oftast begränsad av raka linjer. — Stengärde (stoinjäre) av löst uppslagda stenar är mycket vanligt. Finnes både enkel och dubbel.

Den enkla består av större stenar i botten (böustoin) och mindre stenar uppåt (ändryn, trëryn) ända till en meters höjd. Den dubbla består endast av mindre kulerstenar, och har olika bredd allt efter tillgången till sten. Ytterkanterna ordnas

väl och gärdsgården avsmalnar något
uppstill.

Stengärdsgård med förstärkande jord-
vall kallas groppgärde (gröbajära).

Jordvallar: man grävde ett ungefär
två alnar brett dike: gropp (gröb), och
kastade upp jorden i en vall, groppvall
(gröbaväl) på ena sidan; det hela kalla-
des utbändgropp (üdbonegröb). Gränsen gick
mellan gropp och vall och för att det skulle
bli rättvist, lades vallen halva sträckan
på den enes och halva sträckan på den
andres sida. Stängseltypen användes i
mossar. —

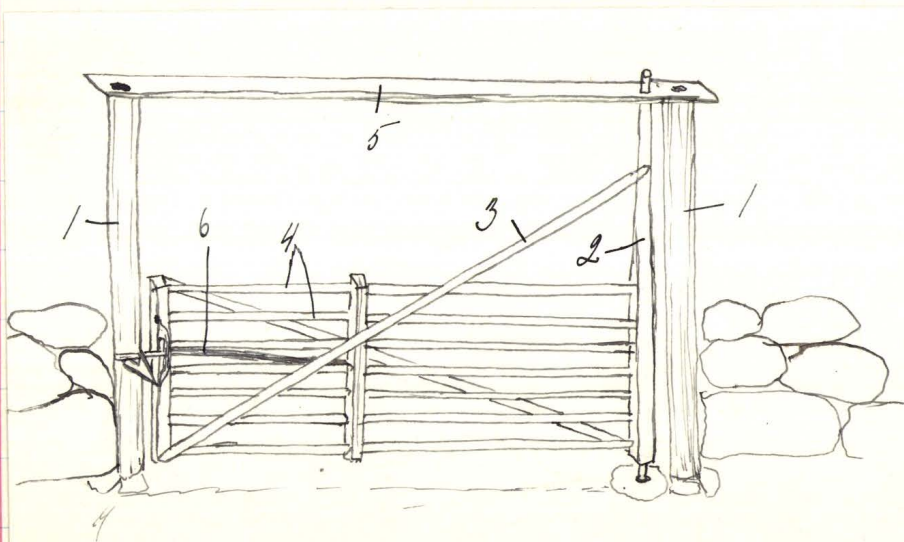
Stängseltyperna äro mängenatädes
blandade om varandra, allt efter tillgång
på material; några meter av en sort

och några meter av en annan. I de gårdsgårderna t. ex. över en kulle, där det funnits gott om sten, har man lagt stengårdsgård och sedan kanske fortsatt med risgärde, om ris och buskar varit lätt tillgängliga; går gårdsgården genom skog har man använt andra stängseltyper. Har ej ett slags material räckt till, har man fortsatt med ett annat. Oranga t. ex. ett lagt stengärde har man med eller utan stöd av saerställda stövar lagt ris eller stänger. Över huvud användes ris och smärre trädd som förstärkning vid alla slags stängsel. Om ett trädd står där stängsel går fram, kan det förekomma, att trädet hugges av till hälften ett stycke ovan marken och böjes ned så att stammen

ligger horisontellt. Trädet fortsätter då
att växa åtminstone några år och håller
sig alltså längre. —

Öppningar i hägnad: ledhål (l_eh_öl),
bräthål (br_edeh_öl), körhål (g_öreh_öl).

Grundar kallas led (l_e).

Grund.

1. Ledstolpe
(l_estölpa)
2. Ledlöpare
(l_elöpara)
3. Inredstiva
(sm_estiva)
4. Ledslana (l_eslänka)
(pl. = on l. l_eslänor)
5. Vavel (v_av_el)
6. Klinka (kl_ingka)

Ledlöparens nedre ände vilar på bara marken eller på en sten, vari en järn-
 tapp på ledlöparen ibland är inpassad.
 Tams vavel, så gick ledlöparen upps i ett
 runt (trunt) hål i deuna. Anmars (och
 vauligast) var den med en vidja fäst vid
 stolpen; i senare tid i allm. med stälträd
 eller gånghjäm.

Grunden stänges ofta medelst en trä-
 ribba (träkläyka), fäst med ena ändan vid
 en ledslana och rörlig i vertikalt led, och
 en trähake (trähaga), fäst vid grundstolpen.
 Ett stöd för klirkan är anbragt så, att den
 ej faller ned utan då grunden stänges, gli-
 der upps för haken och ned i hacket (hagat).
 I stället för en träribba användes också
 en fjättraude. enkäpp.

I st. f. ovanstående stängningsmekanism användes ofta en vidjehank (i senare tid även stälkråd) om grundpost och grundstolpe. Vidare förekommer vanlig hasp och kraupa.

Stängsel av lösa skyttlar: Grundstolparna bestå av dubbla pälar, mellan vilka äro spända vidjor, varpå skyttlarna vila. I st. f. de dubbla stolparna förekommer också enkel grundstolpe med in snett borrade hål i instuckna pinnar, varpå skyttlarna vila. Ibland är ännu en pine inborrad så, att den tillsammans med stolpen och den andra pinnen bildar en triangel.

Detta hindrar korna att med hornen lyfta av skyttlarna. Med samma nytta användes också häskkor, fastspikade på pälen.

Snordningar för att kliva över hägnad:
Stätter (stötter) användas, där en gårdsgård korsar en gångstig. I en stengårdsgård lägges stenar så att de på ömse sidor bilda trappsteg eller också placeras tvärs igenom gårdsgården en ungefär 2 alnar lång bräda, vars båda ändar vila på låga stolpar. Brädan bildar då ett bekvämt trappsteg. Den senare konstruktionen användes även vid andra stängsel.

Gårdsgårdssyn: I en del byar förekom ingen särskild gårdsgårdssyn, andra däremot hade sådan. Den ägde i regel rum den 15:e maj. Om kreaturen gjort någon skada dessförinnan, slapp man att betala ~~skadestånd~~ skadestättning.

Enslöf, Tönnersjö hd. 1931.

Yngveborg Eftning.

Löv- och masstäckt.

Verbet fodra (föra) betyder: "ge krea-
turen foder" (j. kreaturem för). Lövstäckt
kallas lövhöst (lövhöst). Man både repa-
de löv och avskar grenar. Lövstäckt bedrevs
under ^{sen} sommareu, särskilt under augusti
månad. — Repa löv kallas att bläda
eller bläda av (bläa; bläa av). Det var
mest ask (äska) som repades. —

Byta löv kallas att hösta löv och
då det höstade lövet mest användes till
foder åt fåren, kallas det att hösta fjärlöv
(hösta fjäralöv). — Man höstade ask, asp,
sälg, rön o. björk, ibland även al (äska,
äspa, säla, röyna, börka, äle l. äle). Ask
ansågs bäst, björk ej särskilt bra, och

Halland
Tönnevigsk
bustöv.

al mycket dåligt. — Träd fälldes, då man hade användning för stam och grenar, t. ex. till stängsel, eller då man skulle svedja (hwēa); annars kvistades träden på rot. Man kvistade löv både i närheten av byarna; där ännu träd, t. ex. askar, bära spår av upprepad löv-täkt, och i utmarken. I senare fallet förvarades lövet i en ängslada (ängaläe), varifrån det vid behov hämtades.

Redskapet vid lövhöskningen kallas lövpacka (lövhäcka) och bestod oftast av en avbruten lie (äbröden lie), som ibland rätades, så att stänge och blad bildade nästan rät linge, varefter den fastgjordes vid ett skaft av värlande längd, så att man kunde stå även högt sittande grenar.

En vanlig skära kunde också användas. — Lövet buntades ihop i lövkävar; lövbundet (löv^vb^unta). En sådan hopbands med en vidja (w^vidja). —

Ljung (lyg) blandad med mossa (m^os) brukade hästas och fick så ligga i stack (stak) en tid framåt för att ruttna. Den användes sedan som strö under kreaturen samt till upps blandning av gödseln i gödselstaden (g^ös^el^st^äen). —

Vitmossa (wⁱd^am^ös) användes att lägga mellan himmer och plankor vid byggning.

Enslöf, Tönnersjö hd. 1931.

Ingeborg Eftning.

Eld och eldgörning.

Fatta edd: ta eld (ta il), flurra till (flora te). — Om något som är eldfänt säger man t. ex.: "det är som att sätta eld i en blautott" (de som osätta il i en bläuna-töt). — Guista (guista); quistra (quistra). — Eld (el): läga (läa), flamma (fläma), brand (bröm), värme (värma), brasa (bräsa), fyr (fyr). — Elda (ila): fyra (fjra), sätta fyr (sätta fjr), tutta (eld) på (tutta il; tuta på; tuta il po). — Brinna: det molar (de molar); det brinner smält; det flurrar, - upp, - till (de flörar, de flörar öp, de flörar te): det flammar. — Bräuna betyder både bräna och brinna. — Vara rädd om elden uttryckes med: akta elden, akta värmen

Halland!
Tönnerijökd
bustör.

(ärta ilen, ärta värmen). — "Bränt
born skyr elden" (bränt bär skyr ilen,
brända bär e räda för ilen). —

Eldbrand: brand, eldbrand (brön, ilbrön, pl.:
bränder). — Eldsken (iloken). — Uppvärm-
ning genom eld: t. ex.: mäsa sig (mäsa se
främför ilen). — Glöd (glöv). —

Äska (äska); fäläska (fäläska). — Den
plats där askan ligger kallas gruva (gruva).

— Slockus heter släkas (släkas, t. ex.:
ilen släkas = elden slockuar.), dö (dö; ilen
dör, de dör i spisen), köla sig (köla se;
ilen l. värmen kölar se). — Släka

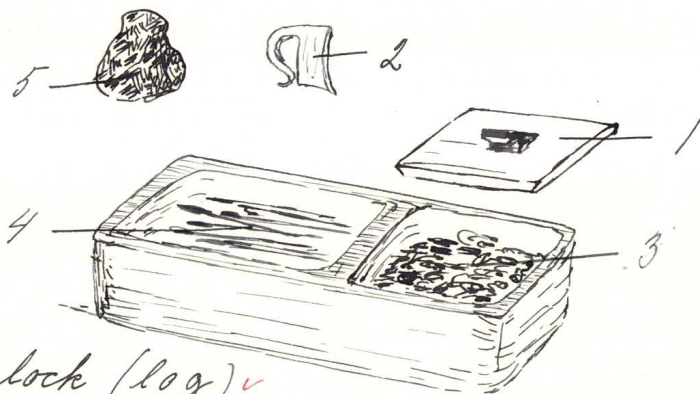
(släka). — Rök (rök). När det ryker
mycket ur skorstenen säger man att det
ryker si stört (de rygger sö stört). —

Sot (sot). —

VIII:3.

Slageld. Hos nämndeman Johan Bengtson i Rånebo finnes den här avbildade skörtunnan (skjörtäna), funnen vid rivning av ett gammalt hus. Lådan, som är

Skörtunna

1. lock (log) ✓
2. eldstål (ilstäl) ✓
3. fröske (frost) ✓
4. svavelstickor (gwälstickor) ✓
5. flinta (flint) ✓

c. 3 dm. lång, är gjord av al (älä) och locket av bok (böga).

Frösken (frost, tågna or = kunder) utgöres av rut-
ket boke (rödät

böga). Svavelstickorna äro

av (kärn)fur (de kunde också vara av asp) och ungefär $1\frac{1}{2}$ dm. långa, ojämnt kantiga och av något värlande

hjöcklet. Då man skulle slå eld, stack man vänstra handens tumme genom öglan på eldstålet, lät detta vila mot väggen mellan ledans båda avdelningar och slog så till med flintan. När en gnista fallit ner i fnäsket, uppfångades den med en svavelsticka, varefter elden i fnäsket släcktes med en tryckning av locket. Eldstålet och flintan hade sin plats ovanpå svavelstickorna.

Skörtunnan användes nog omkr. 1830. —

Tyrhyget (fjortyj) var det gemensamma namnet på det, som behövdes för att slå eld. —

Tändstickor: Fosforstickor kommo i bruk för ungefär 100 år sedan och kallades i allm. svavelstickor. Man strök eld mot vad som, t. ex. muren, skorulan, kjolen,

bytbaken, vilket senare gav upphov till uttrycket: där är eld i båda ändar (der e il i båge ändar). Svavelstickor användes även (för att få låga från ett glödande kol) sedan fosforstickor kommit i allmänt bruk, när man tyckte att det var för dyrt att ständigt använda dessa. Man spåntade stickor, köpte svavel för några öre, smälte det (t. ex. på tefat) och doppade däri stickans ena ända. —

Bränsle heter bränne (bränne), ved (ve), eldbrand (il e bröm). En gammal man förklarade stolt, att till bränsle endast användes "torr bok och björk" (tört löga o börke). Det är nämligen en skogrik församling. —

Lysved heter uggleved (uggle ve): murket

trä, som lysas i mörker. Användes för till fröske samt som leksak för barn. —

— Då ett barn fått en mjölktaud, borde tanden kastas i elden med orden: gis mig en bentand för en guldtand (j_i m_i n böjntän för en g_ultän). —

Elden som skyddsmedel: Man borde lägga ett glödande kol i mjölk, som såldes, för att köparen ej skulle kunna förgöra koma. Eldkol kastades även ibland efter buggare och fattare. Se vidare "Om övertro & vidskepliga bruk" sid. 4, 6 & 10. —

Tydnor och varsel om eld: När sotet på grytan brann uppför, betydde det storm, och när det brann nerför, regn. När röken slår ner, anses det båda oväder och när sot faller ner, betyder det mildväder. —

VIII:9.

Talesätt och liknelser om elden:

Glödande röd (glö^vande rö^v). — Springa
för brinnande livet (spr^viga för br^vännane
li^vrat). — Ur askan i elden (o^v askan o^v i^vlan).
— Bränt barn skyr elden (bränt br^vä skyr
i^vlan; brända br^vä e röda för i^vlan). —
Elden är största fjuren (i^vlan e största
g^vä^van). — En fyr och en far, det är det
bästa en har (en fyr o^v en far, d^ve de
b^västa en har). — Det är som att sätta
eld i en blåttott (d^ve som o^v s^väta i^v
en bl^vä^vmet^vöt).

Enslöf, Tönnersjö hd. 1931.

Ingeborg Eftving.

Brödet och dess tillredning.

IX:1.

Halland
Tönnerjö ht
bustör.

Ordet baka användes i uttr. baka
bröd (bäga brö), baka kakor (bäga kägor),
baka pannkaka (bäga pänkäga), men därc-
anot säges steka äpple (stēga äble), steka
abborrar (stēga äborra). Jätten förekommer uttr.:
solen bakar (sölen bägar). Baka betecknar
hela arbetet med brödets tillredning. Baka
användes även i sådana uttr. som "brödet
bakar i ugnen" (brödet bägar i ugnen). —

Arbetet att baka kallas bakning (bägning)
eller bak (bäg), vilket senare ord är beteck-
nar den kvantitet bröd, som bakas på en
gång. — Man bakade då brödet tog slut
(vi bägaden, do vi voram brötröda). Till
jul bakade man 6-7 bak efter varandra,

1 bak om dagen (or bägaden höjla ügan).
 Nguen kann då ej svalna riktigt mellan
 varje bak, utan var lätt att elda upp.
 Gulbrödet skulle väcka till Yärfudagen
 (fröedäm). — Yrkesbagare har endast
 funnits på sista tiden i stationsområdena
 (inom socknen finnas 3 stationer och dessutom
 använder den sig av 3-4 andra). —

Brödet var i stor helgd och det
 ansågs som synd att slarva med det.
 Det förekom ibland, att ett bröd, som bap-
 pak, kysstes. Om en kaka kom med under-
 sidan uppåt: kom avigt (kom ävrat), skulle
 personen i fråga få med den onde att göra.
 — Lagtigt bröd heter end. bröd. Brödlös
 betyder både "utan bröd" och "utan mat",
 t. ex. man kan äta bröd utan sovel, men

inte sovel utan bröd" (an kan äda sülöst, man an kan ente äda brölost); bättre brödlös än rädlös, sa känigen, torka bordet med katten ("bator bröls an räls" sa gärrgen, torka bōrat ma kätan). — Små smulor äro också bröd (smån smölor e också brö). — Den sista lilla biten av ett brödstycke kallas trifsbiten (trifsbiden) och den borde man ej lämna eller låta någon annan äta. — Bröds skiva (bröskiva); bröds kalk (bröskalk). — Glänt eller torkat bröd, som mjukast, säges ha slagit sig (släat si). — Om brödet möglats (mūlats), sade man: "den rike mannen har kommit i brödet" (den rige mōnen e kōman i brödet), och sådant bröd ansågs nyttigt att äta. —

Det yttre av ett mjukt bröd, kallas skorpa (skörpa) och det inre kräme (kröme).
Om det finns mellansum mellan skorpan och krämen, säges brödet vara skorpluset (skörplöbet) eller skorpluget (skörplöet). —

Bakugnen: Ugnöppningen kallades ugnsmun (uinsmun); taket i ugnen kallades valv (wälv). Botten (böten) var jämn, ej sluttande, och bestod av flata grästenaar (fläda grästoina). Ugnen (uinen) skulle bestyrkas med lera (klöinas m a löir) en gång om året. Den sten, som stängde av draghålet, kallades lägsten (löästoin). Ugnöppningen tilltäppades med en träbräda, ugnsfjöl (uinfjöl).
— Platsen framför ugnen kallades gruva

(gr_ua). — Man eldade först med ved (av olika träslag), vilken oftast lades upp på träträ, och sedan med ris för att elden skulle flamma upp (flora op), så att där blev vaurärme (vaurärme).

— Ugnredskap: raka (räga); ngussopa eller ngustkrast (insöba l. inkeöst); till denna användes ett slags mossor, som kallades ngussopmossa (insöbamös).

Man använde springesticker (spingesticker) för att kunna se i ugnen. — Varje hushåll hade alltid sin ugn. — På Kuntöke ägor finnes en ugn, där det säges, att man bakat i krigstid, då byarna utnyndes. — Hökspisar kommo i bruk för omkr. 30 år sedan, men ännu i dag kan öppnen fyr förekomma på något enstaka ställe. —

Baktrağ (bägaträ); değuetrağ (dejma-
trä). För degens bearbetning: roder (röd),
bakroder (bägeröd). Till att ösa mjöl med:
mjölspade (mjölspäa). — Mjölet förvarades
i en stor kista: mjölörk (mjölörk), som
stod i krubbkåbaret (kröbekäbaret) (det
gäller då ryggstuga). Skrälla (skröla)
var ett mindre brökarl, varifrån man bar
mjölet från örken till det ställe, där man
bakade. — Brödspade med långt skaff
(skäft) kallas grissla (gresla). — Brödet
sattes att jäsa på "stora-bord" (störa bör),
(fortfarande i ryggstuga). — Man muggade
ibland brödet med en stumpsticka
(kösespedä). —

Den säd, som användes till bröd
kallas brödsäd (brösä). Det var korn t.

bjugg (kor, bygg), havre (hävra), samt nå-
 got råg (ru) och längre fram även något
 vete. Det vanliga vardagsbrödet (vordasbröd)
 utgjordes av havrebröd (hävra-bröd) eller
 blandbröd (blänbröd, blänru-bröd), vilket se-
 nare i allm. bestod av havre och råg. Man
 satte då i deg i havremjöl (hävramjöl)
 och knådade nys degen med rågmjöl (en
 sate i dej i hävramjöl o knåde öp at
 me ru-mjöl). - Hornbröd, bjuggbröd (kärbröd,
 byggbröd) var ej outhyck, enär det blev
font och beskt (töst o boist). - Rågen
 köptes i staden (Halustad), dels hos handlan-
 de och dels på torget. Rågbröd var under
 de svåra åren 1868-69 mycket sällsynt,
 och av. annars räknades det som hög-
 sidsbröd. Som sådant ingick det i föi-

ningen. [Vad denna vanligen bestod av och hur den förslades till gillesstället, framgår av följande: "kri^uan tog en kv^ärpösa o der stöpa han en råbröskaga i den öma en^um o t smälalår (färlår) i den åra; m^öran, huru hoda södöst ala kr^um-öst post t^umfäd o w^ädariga övanpo ala okso gröd i m gröda böta o (t. se) råsim, g^öron ala pölka grisa övanpo].

— Det outalas^{ett} samman under nödåret 1826 malde säden med aquar och allt; man var då tacksam, om man bara fick äta sådant, som "vuxit på strå" (v^äset på strå). — Till vardagsbröd användes sammanmal^{et} mjöl (sämäl^{at} mjöl). — Bröd, som bakades av siktat (strät) mjöl, kallades gräntabröd (gräntabrö). Det som fränskiljes

vid siktning, kallas sådor (såda). — Kryddor användes end. sparsamt. Ibland förekom dock kummin (kömyan), anis (äms) eller fänköl (fänköl). — Utdrygning av mjölet med potatis var mycket vanligt.

Vidare kunde någon gång (A. L.: 1868-69) förekomma bokollen (boga nödor), fröet från Lysa (Rumet) (stirpsla frö), ett slags lav osv. — Ett sätt i deg (daj) kallas att degna (dajna). Yätstau, som tillsattes, kallas degnvatten (dajnavän). Ylarbröd sattes i deg samma dag men rågbröd dagen innan (hävbröd komna dajnas o mörnan o bagas om ätmedan, men rågbröd möta dajnas dän innan). Det var pigorna eller de yngre, som skulle knåda degen (knåja dajan). —

Att degen jäser kallas att den poäer (pösa). Jäser den lätt, säges den vara lättpöst (lät pöst), motsatsen kallas hugpöst (hug pöst) och degen blir då kladdig (klädi). — Som jäsningsmedel användes ant. surdeg (sürdej) eller dricksjäst (drika jäst, bärma). Man tog den botten-sak, som bildades då dricka jäste, och knådade upp den med mjöl till små bullar, vilka sedan förvarades i mjöl. Då jästen skulle användas, löste man upp den i vatten; detta kallades att gypa (gipa) jästen. Ibland köptes dricksjäst i staden på buggerierna. Man fick den då på flaskor. — Pressjästen kom i allmänt bruk på 1890-ö 80-talen. —

Att utforma bakämnena till bröd, kallas att baka ut kakor (baga id kagor).

Man tillade först degen till en tjock rulle; sedan slogs denna med ena ändan mot bordet och klappades till. — Kakorna hade ej hål och man bakade överhuvud ej hårt bröd. — När brödet är ofullständigt gräddat, säges det vara daltigt (däl t a t). — Om brödet har degrund, säger man att det är dött (d o t) eller att där är en död rand (d ö r r a n d) i brödet, och det ansågs förebåda dödsfall. — Om lera från ugnen föll ned på brödet, behydde det detsamma. — Bröd, som gräddades i ugnen på en platt, varifrån glöderna fröts undan, medan det braur runt omkring kallades lägkaka (l ä k a k a). Bröd, gräddat på glöden, kallades eldpytta, askepytta (il py t a, ä s k a py t a). — Bladkaka (bl ä a k a k a) bestod av kokt, stött potatis, som lagts på kålblad och gräddats i ugnen. —

Enslöf, Tönnersjö hd. 1931. Ingeborg Eftning

Om övertro och vidskepliga bruk.

Följande historia säges ha ut-
kräffat i Stuböke:

de va n k_{är}, som va u_{da} i sk_ä-
en o han f_{ek} do h_öra h_{or} l_öit m_{yr}ingen
sk_rig. (hur otäckt "myrningen" skrek. Myrningen: myr-
anden efter en människa, som ej blivit begravd
i r_{ig}d j_örd o som därför "gick igen"; sed. över hu-
vud taget ett andeväsen, som man var rädd för.
S_äl. uppgift var det ugglekannens skri.) do
h_ärn_{de} han e_n o h_vä_{ra}-n, f_{ör} han h_öd-
e_nte b_ätor v_{id} (v_{ett}). men de sk_ä-n e_nte
j_öra, f_{ör} do k_öma da. (= de övernaturliga väsen-
den). o k_öran h_{ör}de h_{or} han kom n_äm_{re} o
n_äm_{re} o han spr_öngt d_äf_{ör} m_o h_äm_ät ä_lt
va han ö_rte. han h_öd_e-n ö_rsa (y_{sa}) m_äst.

Kalland

Tönnesjö hd

Stuböke.

man den täfte (kappade) han. o nor han
 kom i fäste dörren, so va der man som
 tog en i åselen (axeln), so de va rät
 so han kom omän

Man hade en gång tänkt företaga
 en sänkning av Stesjön i Antöke, och höll
 just som bäst på med att gräva, då man
 på sjöns botten fick syn på en röd kato,
 som sade: "mäten I mina väggar, skall
 jag mäta era läggan" ("mäta min
 väggar, ska ja mäta era läggan"). Man
 var naturligtvis genast på det klara med
 att det var näcken (näkken) o skyndade
 hem. Alla, som varit med, blevo mycket
 sjuka. Någon sänkning av sjön företogs
 sedan aldrig.

Näcken troddes ju bo i alla vatten-
drag, men i ovannämnda Stillesjön hade
man särskilt sett och hört honom. Glan ville
gärna lära människorna att spela och
framför allt var det ett musikstycke,
som man endast kunde lära av honom.
Det var "älvstreck" (älvsträgan). Ville
man lära det, skulle man lägga sin fiol
vid sjöskanden. När man sedan kom
tillbaka, så kunde det hända, att näcken
lagt dit en till likadan. Tog man då den
rätta, dvs. näckens fiol, så kunde man
spela "älvsträgan" och alla som hörde
den spelas, måste dansa. — För ett par
år sedan dog en gammal man i Herle-
red (Gwän Gwänsson), som hade påstått sig
kunna spela "älvsträgan".

Lå ett kreatur var sjuk, skulle man skjuta över det i alla väderstreck (an skola skäda på alla väderstrecken) eller elda under buken på det med "vättenäver" (vätenäver), ant. ett slags lav. Man brukade också "draga alpinuar", vilket även användes för att bota sjuka människor. Man tog då 9 alpinuar norron gården (norrän för stället). De frigo ej skäras av, utan det skulle vara kvistar, som fläckts från stammen. Sedan skulle man draga dem efter vissa regler omkring den sjuke; varje pinne 3 ggr. — Det var i allmänhet vissa personer, som vore särskilt hemma i konsten och som brukade gå omkring och utföra vanstående.

Om koppar eller kärl med batten
ställdes här och var runt omkring en sädes-
åker, så skulle skörden bli bättre.

Om man skulle gå ut på jakt,
borde man stoppa en vittlök (widallög)
i fickan (löman) för att få god jaktlycka.

Enslöf, Tömersjö kd. 1931.

Yngveborg Eftning.

Något om seder och bruk vid födelse,
barndop, förtömming, bröllop och begravning.

Födelse och barndop:

Efter ett barns födelse fick elden på hården ej slockna, innan barnet blivit döpt, ty då kunde trollen komma genom skorstenen och byta bort barnet. Det blev då en bortbyting. — Följande säges vara en samfundshistoria från församlingen: Modern till ett barn, som ej ville kivas, misstänkte, att det var en bortbyting. För att skrämma trollen att lämna tillbaka det rätta barnet, gjorde hon anstaltet som för att bränna upp det hon hade. Hon placerade barnet vid fyren och började elda i ugnen. — Sedan kvädes barnet utvärt och hon förstod då, att hennes list lyckats

och att hon fått sitt eget barn tillbaka. ("Bort-
bytingen" lever ännu.) — Vidare skulle i bar-
nets linda insys en pennig och "vätteljus"
(vätelys). Vad vätteljus var, visste inte sages-
mannen, men det såg ut som ett halvt
klivet julgransljus och var märkbart till
färgeu. — Barnet skulle döpas så snart
som möjligt, i varje fall ej senare än
8 dagar efter födelsen. Dopet ägde i regel
rum i kyrkan, dit man vanligen färdades
till fots. Vid dopet borde en slant, invirad
i ett psalmboksblad, stoppas in i barnets
hand. — När man kom tillbaka från kyrkan,
brukade den, som hållit barnet till dopet
(böragsöman) räcka barnet till modern med
följande ord: "Se här ska du få en kristen
i stället för en hedning!". — Sedan var

det kalas i gården. Fadraman passade då på och stucko in sina gåvor (fäderspära) i vaggan eller i barnets lända.

Förlovning. (begöruing).

Fästmannen brukade giva sin fäst-
mö en halskedja, en silvertägare e. d. (begö-
ra sin fästekvinnas mat sölvs tög).
och hon i sin tur gav honom till ex. en hals-
duk.

Bröllop.

Före bröllopet skulle fästfolket giva
sina släktingar presenter och under bröllopet
fick bruden mottaga (pæuning-) gåvor av
gästerna, sedan de dansat bruddansen med
henne. Längre tillbaka i tiden tog bruden emot
gåvan i handen, men senare brukade en

tallrik stä framme, på vilken gäverna lades. Bröllopet varade ofta i tre dagar med spel och dans, och mat och dryck saknades inte. Sista dagen bjöds på "sorgsoppa" (sörja sö), ett slags kraftig soppa med revbensspjäll. Gästerna hade, liksom vid andra bjudningar, förning med sig. En del av denna äts på gillet och en del togs med hem.

Begravning.

När någon dött, brukade man lägga sexskillingar (sækskillinga) på hans ögonlock för att hålla ögonen slutna, ty om "liket bittade", så betydde det, att någon i släkten snart också skulle dö. - Sax och psalmbok (säs o sålmebög) skulle läggas på den döde. - Innan man begrav

sig iväg hemifrån, brukade man sjunga och läsa ur bibel och psalmbok. Den som gjorde detta samt ledde sången kallades "vedkastpräst" (vekastpräst), därför att det, då rådet så kallat, skedde ute i det fria, på vedkisten. — Då kistan fördes hemifrån, skulle en skovel med eldbränder kastas efter den för att den döde ej skulle gå igen. — Kistan bars i regel till kyrkan, ända till ett par mil. Man behövde då vara många för att hjälpas åt. Byarna voro delade i liklag (liglä). Då någon dog, voro de övriga inom liklaget skyldiga att sörja för att han kom till kyrkan och graven. En kvarleva av detta är att i regel det liklag, den döde hör till, bjudas till hans begravning.

Enslöf, Tönnersjö hd. 1931. Ingeborg Eftning.